

Tomasz Ferfecki
Akademia Sztuki Wojennej
Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
orcid.org/0000-0002-5900-4941
e-mail: tomasz.ferfecki75@gmail.com
tel. 261 814 110

Komunikacja strategiczna Federacji Rosyjskiej w obszarze militarnym Republiki Serbii

Streszczenie. Celem artykułu jest przedstawienie sposobu implementacji zapisów Doktryny bezpieczeństwa informacyjnego Federacji Rosyjskiej, dokumentu strategicznego w kontekście prowadzonej przez Federację Rosyjską polityki zagranicznej, historycznej i militarnej uwzględniający przekaz propagandowy kierowany zarówno do społeczeństwa rosyjskiego, jak i międzynarodowego. W artykule przedstawione zostaną m.in. algorytmy realizacji ideologii „rosyjskiego świata” („ruskij mir”)¹ [Darczewska 2015: 71] mającej na celu kształtowanie prowadzenia przez Federację Rosyjską działań w obszarze militarnym w Republice Serbii.

Słowa kluczowe: komunikacja strategiczna, *soft power*, Federacja Rosyjska, Serbia, UE, NATO

1. Wprowadzenie – komunikacja strategiczna

Dobra komunikacja jest zarówno funkcją, jak i dowodem dobrego zarządzania. W demokracji informacyjna i przejrzysta komunikacja jest niezbędna dla utrzymania produktywnych i trwałych relacji między władzą wykonawczą, ustawodawczą,

¹ „Rosyjski świat” („ruskij mir”) – to: „rodacy w krajach bliskiej i dalszej zagranicy, emigranci z Rosji, ich potomkowie, zagraniczni obywatele mówiący po rosyjsku, studenci i wykładowcy języka rosyjskiego i wszyscy ci, którzy szczerze interesują się Rosją. Analogicznie rodakiem staje się każda osoba utożsamiająca się z «rosyjskim światem», niezależnie od narodowości i obywatelstwa. Jeśli zwróci się o pomoc do Fundacji Wspierania i Obrony Praw Rodaków za Granicą – może na nią liczyć”, www.ruskiymir.ru [dostęp: 12.05.2018].

sądowniczą i społeczeństwem. Komunikowanie ma zatem znaczenie konstytucyjne, a proces demokratyczny może zostać uszkodzony, gdy komunikacja jest nieszczerą, nieadekwatną lub niekompletną.

Poszukiwanie wspólnej definicji często utrudniało, a następnie pomagało w komunikacji strategicznej. Rzeczywiście, idealnie elastyczny i adaptacyjny charakter komunikacji strategicznej oznacza, że żadna pojedyncza definicja nie wystarczy. Niemniej jednak uważa się, że komunikacja strategiczna składa się z czterech głównych elementów:

- operacje informacyjne (INFO OPS) [AJP-3.10 2009: 3],
- operacje psychologiczne (PSYOPS) [AJP-3.10.1(A) 2007: 17],
- dyplomacja publiczna (Public Diplomacy),
- sprawy publiczne (Public Affairs) [Freeman 2005: 3-10].

Powyższe elementy komunikacji strategicznej zawierają wspólne składniki. Po pierwsze, potrzeba informowania, wpływania i przekonywania odbiorców w kraju i za granicą zarówno przyjaznych, jak i nieprzychylnych. Po drugie, potrzeba promowania koordynacji między rządami, aby uniknąć tego, co armia amerykańska nazywa bratobójstwem informacyjnym² (*information fratricide*) [Paul 2011: 124; Goldman, Maret 2016: 278]. Po trzecie, potrzeba strategicznego komunikowania zależna jest od zdolności prowadzenia działań komunikowania ze wszystkimi zainteresowanymi odbiorcami.

Steve Tatham definiuje komunikację strategiczną jako systematyczną serię trwałych i spójnych działań prowadzonych na poziomie strategicznym, operacyjnym i taktycznym, które umożliwiają zrozumienie docelowych odbiorców oraz identyfikują kanały skutecznego promowania i podtrzymywania określonych rodzajów zachowań [Tatham 2008: 7].

Raport Departamentu Obrony USA z 2009 r. w sprawie komunikacji strategicznej odniósł się do *emergent thinking*, pojęcia, które wskazuje, że komunikacja strategiczna powinna być postrzegana jako proces, a nie jako zespół zdolności, organizacji lub odrębnych działań [US Department of Defense 2009a: 1-2].

Komunikacja strategiczna to dostosowanie wielu linii działania (np. realizacja polityki, sprawy publiczne, ruch wojsk, operacje informacyjne itp.), które razem generują efekty dla wsparcia celów narodowych. Komunikacja strategiczna zasadniczo oznacza dzielenie się znaczeniem (tj. komunikowanie się), aby wspierać cele narodowe (tj. strategiczne). Działania te obejmują zarówno przyjmowanie, jak i przekazywanie treści i odnosi się nie tylko do informacji, ale także do fizycznej komunikacji – akcji, która przekazuje znaczenie [US Department of Defense 2009b: 11].

² Bratobójstwo informacyjne jest wynikiem użycia elementów operacji informacyjnych w sposób, który powoduje skutki w środowisku informacyjnym, utrudniające prowadzenie operacji lub niekorzystnie wpływają na wojska własne [FM 3-13 2016].

Według dokumentów normatywnych Sojuszu Północnoatlantyckiego komunikacja strategiczna – to skoordynowane i odpowiednie dostosowane wykorzystanie działań oraz zdolności komunikacyjnych NATO – dyplomacji publicznej, działalności prasowo-informacyjnej (PA), wojskowej działalności prasowo-informacyjnej, operacji informacyjnych (INFO OPS) oraz działań (operacji) psychologicznych (PSYOPS) – w ramach wsparcia sojuszniczej polityki, działań i operacji prowadzonych dla osiągnięcia celów NATO [Bentzen 2009: 2; PO (2009) 0141 NATO Strategic Communications Policy 2009: 1-2].

W zależności od charakteru organizacji komunikacja strategiczna może obejmować zakres od marketingu do polityki. Może również odnosić się do procesu, a także zawodu – nie mówiąc już o dyscyplinie akademickiej jako takiej. Co najważniejsze, implikuje i wymaga ścisłej koordynacji i spójności we wszystkich dziedzinach w celu wdrożenia dużego zestawu różnych, ukierunkowanych i dostosowanych działań.

W praktyce w przypadku organizacji związanych z polityką obejmuje ona elementy dyplomacji publicznej, relacji z mediami, reklamy, rekrutacji i szkoleń, a przede wszystkim wysoki poziom świadomości sytuacyjnej („wykrywanie i powstrzymanie”). Pod względem operacyjnym obejmuje ona zarówno wymiar defensywny, jak i ofensywny.

2. Komunikacja strategiczna Federacji Rosyjskiej

Federacja Rosyjska postrzega sferę informacji jako kluczową domenę współczesnego konfliktu zbrojnego. Domena informacji jest dla Moskwy strategicznie decydującym i krytycznie ważnym czynnikiem niezbędnym do kontrolowania swojego narodu i wpływania na państwa przeciwne. Wojna informacyjna jest kluczowym środkiem do osiągnięcia ambicji stania się dominującym graczem na arenie światowej. Od pierwszej dekady 2000 r. priorytetem dla sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej było utworzenie sił [DIA Report 2017: 37] i środków dla zdefiniowania terminu „konfrontacja informacji”, który będzie holistyczną koncepcją zapewniającą wyższość informacji w czasie pokoju oraz wojny. Koncepcja „konfrontacja informacji” (ros. *informatsionnoye protivoborstvo* – IPb) dotyczy konfliktu w sferze informacyjnej i obejmuje:

- kontrolę treści informacyjnej,
- techniczne środki rozpowszechniania informacji,
- placówki dyplomatyczne,
- gospodarcze,
- wojskowe,

- polityczne,
- kulturalne,
- społeczne,
- religijne [DIA Report 2017: 38].

Środkami oddziaływania IPb są:

– efekt informacyjno-techniczny – jest szacunkowo analogiczny do działania sieci komputerowej, w tym sieci komputerowej obrony, ataków i eksploatacji.

– efekt informacyjno-psychologiczny – odnosi się do prób zmiany ludzkich zachowań lub przekonań na korzyść rosyjskich celów rządowych [DIA Report 2017: 38].

IPb ma na celu kształtowanie percepcji i manipulowanie zachowaniem odbiorców docelowych. Środki zaradcze w zakresie informacji to działania podejmowane przed wydarzeniem, które może być obraźliwe (takie jak działania mające na celu zdyskredytowanie kluczowego komunikatora) lub defensywne (takie jak środki zabezpieczające witryny internetowe) zaprojektowane w celu zapobiegania atakowi. Cybernetyczne operacje są częścią rosyjskich prób kontrolowania środowiska informacyjnego [DIA Report 2017: 38].

Komunikacja strategiczna według wzorców Federacji Rosyjskiej jest złożona, zarówno w odniesieniu do pomysłów, jak i instytucji. Działania przeprowadzane bezpośrednio oraz przez pośredników kształtują postrzeganie Unii Europejskiej, NATO – w Rosji czy w samej UE i NATO, a także w krajach do UE, NATO kandydujących. W świetle celów, które zamierza osiągnąć, przekaz Rosji jest względnie skuteczny, jednakże nie zawsze spójny: surowy i kłamliwy pod względem treści. Sposób dostarczania jest wyrafinowany, ukierunkowany i dostosowany do heterogenicznych odbiorców [Missioli i in. 2016: 1]. Adaptując zachodnie terminy, Rosjanie kierują się własnymi założeniami i logiką, przysposabiają je do własnych potrzeb, tradycji i kultury. Przenosząc zachodnie teorie na rosyjski grunt, mieszają koncepcje obrony i ataku, dostosowując je do własnej geostrategii rewanżu [Darczewska 2015: 15].

„Kolorowe rewolucje” w Gruzji [Smite, Tarkhan-Mouravi 2008: 45-68] i na Ukrainie [Konieczna 2005: 1-31] były sygnałem ostrzegawczym dla Rosji. Powstała wewnętrzna debata na temat tego, co poszło nie tak, która doprowadziła Moskwę do wniosku, że jest zobligowana zbudować własną *soft power* [Nye 2007: 30-45], „częściowo poprzez bardziej atrakcyjne oferty, ale częściowo również poprzez rozwój mechanizmów służących promocji, wykorzystując do tego celu media, organizacje pozarządowe (NGO) oraz inne kluczowe podmioty – od lobby biznesu po partie polityczne. Co najważniejsze, towarzyszyła temu świadomość, że «sprzedaż» Rosji to za mało. Lukę atrakcyjności między Rosją a Zachodem trzeba było pokonać, poprawiając pozycję Moskwy – głównie poprzez promocję «rosyjskiego świata» («russkij mir»), ale również poprzez

dyskredytację UE i NATO. Uruchomienie na Ukrainie kanału informacyjnego Russia Today (RT) zaledwie rok po pomarańczowej rewolucji było pierwszym namacalnym wynikiem wyciągnięcia przez FR wniosków” [Kudoros 2010: 2].

Pojęcie „rosyjski świat” definiuje nie tylko samą rosyjską diasporę, ale także ideologiczną koncepcję rosyjskiej kultury i jej misji na świecie. Czołowymi autorami tej koncepcji są Petr Shchedrovitsky, Efim Ostrovski, Valery Tishkov, Witalij Skrinkin, Tatiana Poloskova i Natalia Narochnickaja. Pomysły Shchedrovitskiego zostały sformułowane po raz pierwszy już w latach 90. XX w. W 2000 r. Shchedrovitsky zidentyfikował język rosyjski jako jeden z kamieni węgielnych tej koncepcji. Czyniąc to, podążał za ideami XVIII-wiecznego niemieckiego filozofa Johana G. Herdera o wzajemnej korelacji między procesami języka i myślenia. Podobnie jak Herder, Shchedrovitsky uważa, że kulturę można zrozumieć i „nauczyć się” tylko za pośrednictwem jej rdzennego języka. Shchedrovitsky założył, że ci, którzy mówią po rosyjsku w swoim codziennym życiu – również myślą po rosyjsku, a co za tym idzie – działają po rosyjsku [Kudoros 2010: 3].

3. Komunikacja strategiczna Federacji Rosyjskiej w Serbii

W odniesieniu do Bałkanów Zachodnich³ [Babić 2011: 96] Federacja Rosyjska realizuje złożoną strategię komunikacyjną, bazując na niebagatelnej infrastrukturze. W wyniku badań przeprowadzonych przez belgradzkie Centrum Studiów Euroatlantyckich (CEAS)⁴ stworzono wykaz 109 podmiotów promujących różne aspekty stosunków serbsko-rosyjskich, jest wśród nich 10 organizacji rosyjskich rodaków, 21 stowarzyszeń obywatelskich, 6 organizacji studenckich, 16 ruchów politycznych, 14 partii politycznych, 8 portali internetowych, 2 rosyjskie organizacje mające biura w Serbii, 16 prokremlowskich mediów, 6 rosyjskich źródeł medialnych, 3 rosyjskie fundacje oraz 5 instytucji kulturalnych i edukacyjnych, a także 2 portale internetowe o nieznanym pochodzeniu [CEAS 2016: 7]. Obszar Bałkanów Zachodnich nie jest dla Moskwy regionem priorytetowym,

³ W odniesieniu do Bałkanów w UE stosuje się dwa terminy: Europa Południowo-Wschodnia oraz Bałkany Zachodnie. Pierwszy z nich oznacza państwa postkomunistyczne, które wkroczyły na ścieżkę przemian ustrojowych (cały region bałkański). Z kolei drugi precyzuje grupę państw objętych tym procesem i są to obecnie: Albania, Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra, Była Jugosłowiańska Republika Macedonii FYROM, Serbia oraz Kosowo (mianem Bałkanów Wschodnich określa się Bułgarię i Rumunię).

⁴ Centrum Studiów Euroatlantyckich (Center for Euro – Atlantic Studies, srb. Centar za evroatlantske studije) – CEAS jest niezależnym, ateistycznym, społecznie nastawionym, lewicowo-liberalnym think thankiem założonym w 2007 r. w Belgradzie. CEAS wydaje wysokiej jakości analizy z obszaru polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony Serbii – www.ceas-serbia.org.

szczególnie w porównaniu z fundamentalnie istotnym obszarem dawnego Związku Sowieckiego. Niemniej region ten jest dla Rosji ważny z uwagi na fakt rywalizacji z innymi globalnymi i regionalnymi aktorami (m.in. USA, UE, ChRL) oraz postrzegania Bałkanów Zachodnich jako kluczowego regionu z punktu widzenia kontroli szlaków dostaw surowców energetycznych do Europy i umocnienia dominującej roli Rosji w europejskim sektorze energetycznym [Szpala 2014: 1].

W polityce wobec Bałkanów Rosja skupia się przede wszystkim na Serbii oraz serbskich mniejszościach w Bośni i Hercegowinie, Czarnogórze i Kosowie [Szpala 2014: 2]. Rosja wychodzi z założenia, że to od polityki Serbii, jako największego państwa regionu, które sąsiaduje z państwami z liczną mniejszością serbską, zależy stabilizacja Bałkanów Zachodnich. Społeczeństwo i elity w Serbii i w państwach ościennych są najbardziej w regionie podatne na rosyjskie wpływy, a w stosunku do samego Belgradu Moskwa dysponuje wieloma środkami nacisku – od uzależnienia energetycznego po poparcie stanowiska serbskiego odnośnie do Kosowa w ONZ. W polityce Rosji Serbia zajmuje więc miejsce szczególne. Moskwa coraz intensywniej zabiegała o odzyskanie wpływów w regionie, które uległy erozji po upadku ZSRR. Dystans geograficzny, słabe powiązania handlowe oraz lata zaniedbywania tego kierunku polityki zagranicznej powodują, że Rosja wciąż dysponuje mniejszym instrumentarium oddziaływania na tym obszarze niż UE. Działania Rosji są jednak coraz skuteczniejsze, przy czym ważną rolę odgrywa w nich ugruntowanie przychylności Serbów, z wykorzystywaniem szerokiego wachlarza środków z zakresu *soft power*.

Głównymi metodami realizacji założeń rosyjskiej *soft power* w Serbii są:

- manipulacja historią i narzucanie narracji „tradycyjnie dobrych relacji rosyjsko-serbskich w całej historii”,

- wzmocnienie stosunków bilateralnych na najwyższym szczeblu,

- zacieśnianie współpracy między Serbską a Rosyjską Cerkwią Prawosławną,

- używanie propagandy i nadużywanie wolności mediów⁵,

- tworzenie i wspieranie funkcjonowania struktur i osób, opowiadających się za intensyfikacją relacji Serbia – Federacja Rosyjska.

- narzucanie wizerunku Rosji jako „głównego partnera gospodarczego” [CEAS 2016: 28-35].

Wspólną cechą większości promoskiewskich struktur i instrumentów rosyjskiej *soft power* w Serbii jest:

- nieprzejrzysta struktura organizacyjna,

- brak jasno określonych źródeł i sposobów ich finansowania,

⁵ „Propaganda musi być inteligentna, kompetentna i skuteczna” – powiedział rosyjski minister obrony gen. Siergiej Szojgu pod koniec lutego, ogłaszając utworzenie oddziałów „operacji informacyjnych” w przemówieniu do izby niższej rosyjskiego parlamentu. Głównym celem, jak wskazał [Rosja: Siergiej Szojgu... 2017].

- propagowanie niedemokratycznych osiągnięć,
- lekceważenie zasady rozdziału władzy, rządów prawa i ochrony praw człowieka,
- niewłaściwe przedstawianie pojęć wolności indywidualnych i zbiorowych,
- niewłaściwa interpretacja przepisów państwowych w zakresie praw mniejszości,
- inne formy naruszenia wobec obywateli Serbii [CEAS 2016: 56-64].

Zastąpienie demokracji autokracją w obecnym rosyjskim modelu to główny cel rosyjskiej *soft power* w Serbii i regionie. Inne cele to zmniejszenie wsparcia dla integracji europejskiej i dyskredytacja samej koncepcji rozszerzenia. Implementację *modus operandi* instrumentów rosyjskiej *soft power* realizuje się w podobny sposób w UE, podważając funkcjonowanie wspólnoty i jej podstawowe zasady. Oprócz osłabienia UE i partnerstwa euroatlantyckiego, kolejnym celem rosyjskiej *soft power* w Europie jest pokazanie rosyjskiej opinii publicznej, że nowoczesny, demokratyczny system i inne elementy zachodniej kultury nie stanowią jedyne atrakcyjnego modelu zarządzania. Inne kraje w szerszym otoczeniu Rosji, przede wszystkim „bracia słowiańscy i prawosławni, którzy jeszcze nie stali się częścią odrębnej cywilizacji, która jest odpowiedzią na cywilizację Zachodu”, odnoszą się negatywnie do zachodnich modeli. Oficjalnie Moskwa uzasadnia, że przyciąganie zachodniej *soft power* w byłych krajach Układu Warszawskiego lub wśród „braci słowiańskich”, którzy rozpoczęli w latach 90. XX w. drogę integracji euroatlantyckiej, wynikało z braku konkurencji. W tamtym czasie nie było odpowiedniej alternatywy – silnej Rosji.

Oprócz dewaluacji demokratycznych procedur i odmowy poparcia dla integracji europejskiej, poszczególne priorytety rosyjskiej *soft power* w Serbii i regionie obejmują spowolnienie lub zatrzymanie procesu normalizacji stosunków między Belgradem i Prisztiną, a także pełną relatywizację i zawieszenie procesu sprawiedliwości okresu przejściowego. Kwestia rozszerzenia NATO na Bałkanach, a zwłaszcza kwestia stosunków między Serbią a NATO, jest zarówno celem, jak i środkiem rosyjskiej „miękkiej siły” w regionie. Za pomocą tzw. spec propagandy⁶ i prób dyskredytacji głównych graczy tej polityki rosyjska *soft power* dąży do tego, aby stosunki bilateralne między Serbią a NATO nie były oparte na

⁶ Rosyjska propaganda dąży do wpływania, dezorientowania i demoralizowania wybranej publiczności, często stosując mieszaninę prawdziwych i fałszywych informacji, aby wydawać się prawdopodobną i dopasowaną do wcześniejszego światopoglądu określonej publiczności. Rosyjska propaganda skierowana jest do szerokiego grona odbiorców, w tym do własnych obywateli, wybranych populacji innych krajów, krajowych i zagranicznych elit politycznych. Różnorodne techniki rozpowszechniania rosyjskiej propagandy obejmują prokremlowskie „newsy” oraz telewizję i stacje radiowe, takie jak Russia Today i Sputnik News, boty i trolle w mediach społecznościowych, optymalizację wyszukiwarek i płatnych dziennikarzy w zachodnich i innych zagranicznych mediach.

racjonalnych podstawach, takich jak ocena zagrożeń bezpieczeństwa i wyzwań, przed jakimi stoi Serbia, tj. opcje indywidualnych reakcji, które naprawdę działają jako sojusz polityczno-wojskowy ze strukturą dowodzenia, wyposażeniem, procedurami i standardami.

Blokowanie wpływu i wywieranie presji to pojęcia odnoszące się do technologii działań informacyjnych, sterowania społecznego. Podstawowym ich instrumentem jest spec propaganda: współczesne rosyjskie działania informacyjne wyraźnie nawiązują do czasów zimnej wojny. Pozostają też w zgodzie z socjotechnicznymi zasadami skutecznej propagandy, takimi jak:

- zasada masowego i długotrwałego działania (zastosowanie stereotypu propagandowego w odniesieniu do Ukrainy, „pomarańczowej dżumy” i „banderowców”, który jest powtarzany nieustannie od 2003 r.),

- zasada informacji pożądanej (Rosjanie i ludność rosyjskojęzyczna oczekują obrony ich praw, uwierzyli w zmanipulowaną informację o zakazie używania języka rosyjskiego),

- zasada emocjonalnego pobudzenia (doprowadzenie odbiorców do takiego stanu, by działali bez większego namysłu, wręcz irracjonalnie),

- zasada zrozumiałości (przekaz jest uproszczony, podawany w czarno-białych barwach, pełen oceniających słów-kluczy, np. rusofob),

- zasada rzekomej oczywistości (wywołanie skojarzenia propagandowej tezy z kreowanymi mitami politycznymi: rosyjska wiosna – patriotyzm, banderowcy – faszyzm, Majdan – chaos itp.) [Darczewska 2014: 25].

W rosyjskich realiach kontroli państwa nad większością mediów tradycyjnych (telewizja, radio, gazety) techniki propagandowe nie napotykają większych przeszkód⁷. Wiadomości pojawiające się w nich, są moderowane przez specjalistów od technologii politycznych, którzy decydują, jakie informacje są użyteczne dla osiągnięcia określonych celów, a jakie należy blokować jako szkodliwe. Inaczej wygląda sytuacja w internetowych mediach społecznościowych, których użytkownicy sami mogą wytwarzać informacje. Informacja niezależna pojawia się na blogach, forach dyskusyjnych, portalach Twitter, Facebook itp. Informują one w czasie rzeczywistym, a ponadto stały się wpływowymi mediami opiniotwórczymi, charakteryzują się bowiem rozgałęzioną interakcją między użytkownikami.

⁷ Rosyjska gazeta państwowa „Rossiyskaya Gazeta” sponsoruje dodatek do miesięcznika „R Magazin”, który jest dystrybuowany w całej Serbii przez popularny tygodnik „Nedeljnik”. Według „Financial Times” Sputnik prowadzi bezpłatną działalność w Internecie oraz 20 stacjach radiowych w całej Serbii. Ponad 100 mediów i organizacji pozarządowych w Serbii można uznać za prorosyjskie. Reakcja Zachodu jest znikoma, jednakże w przestrzeni informacyjnej pojawiają się oznaki konkurencji. BBC ogłosiło plany ponownego pojawienia się w Serbii w 2018 r., siedem lat po zamknięciu usługi serbskiej. Usługa będzie finansowana w wysokości ok. 600 000 funtów rocznie i zatrudni 20 pracowników lokalnych.

Za pomocą narzędzi informatycznych można też automatycznie replikować informację i propagandowe memy na dowolne posty i adresy.

Komunikację strategiczną Rosji podtrzymuje rosnąca sieć organizacji, od agencji rządowych po finansowane przez rząd organizacje pozarządowe, stowarzyszenia obywatelskie, grupy studenckie, ruchy polityczne lub partie, a także związki z Kościołem prawosławnym.

4. Współpraca wojskowa Serbii z Federacją Rosyjską

Federacja Rosyjska stanowi jeden z czterech filarów, na których opiera się polityka zagraniczna Serbii. W założeniu bowiem ma ona zachowywać równowagę w stosunkach z UE, NATO, Rosją, Chinami oraz USA [Petrović (red.) 2013: 13]. Zacieśnienie relacji z Rosją nastąpiło bezpośrednio po ogłoszeniu 17 lutego 2008 r. niepodległości przez Kosowo [Petrović 2010: 6]. Rosja jednoznacznie zademonstrowała wsparcie dla dyplomatycznych wysiłków Serbii, zmierzających do nieuznania niepodległości Kosowa przez międzynarodowe instytucje i organizacje, w tym w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych. Rosyjskie stanowisko było bardzo istotne również w przypadku przyjęcia przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Rezolucji A/63/L.2 w sprawie zwrócenia się o opinię doradcą w kwestii zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa do Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Wsparcie Serbii przez Federację Rosyjską było bodźcem zintensyfikowania kontaktów bilateralnych na linii Belgrad – Moskwa. Podczas częstych wizyt serbskich polityków w Moskwie oraz rosyjskich w Belgradzie padały deklaracje dotyczące „strategicznego partnerstwa” [Petrović 2010: 6].

Współpraca Serbii z Federacją Rosyjską w obszarze militarnym do połowy 2012 r. ograniczała się do sporadycznych wizyt protokolarnych oraz udziału w targach militarnych. W ostatnich czterech latach zauważalna jest intensyfikacja w przedmiotowym obszarze. Przykładem powyższego są prowadzone cyklicznie ćwiczenia wojskowe pk. SREM [Dragojlo 2016b], Słowiańskie Braterstwo (Slavic Brotherhood) [Avramovic, Jovanovic 2015], BARS (Brotherhood of Aviators of Russia and Serbia) [BARS 2016 Russian-Serbian... 2016] oraz udział przedstawicieli Sił Zbrojnych Serbii w Międzynarodowych Zawodach Wojskowych w Federacji Rosyjskiej [Kukil 2016]. Dodatkowym aspektem współpracy wojskowej jest wymiana szkoleniowa między wojskowymi ośrodkami szkoleniowymi. Serbia wyrażała chęć pogłębienia współpracy z Rosją przy modernizacji i rozbudowie swojego potencjału wojskowego. Jednak, jak wskazują dotychczasowe relacje, Rosja raczej wykorzystuje ten kraj w działaniach propagandowych, by

umocnić swoją pozycję znaczącego gracza w regionie, niż jest zdecydowana dostarczać uzbrojenie do Serbii na preferencyjnych warunkach [Szpała 2016: 4] są to tzw. „donacje sprzętu wojskowego” [Zivanovic, Tomovic 2017]. W grudniu 2016 r. Aleksandar Vučić⁸ ogłosił, że Rosja ma przekazać Serbii sześć używanych samolotów MIG 29, dodając, że rosyjska darowizna obejmowałaby również 30 czołgów T-72 i 30 opancerzonych pojazdów rozpoznawczych BRDM-2. W ocenie serbskiego analityka wojskowego Aleksandara Radica umowa z Rosją jest niekorzystna dla Serbii. „Nie możemy tego nazwać darowizną, ponieważ jest to standardowa komercyjna sztuczka, w której coś oddajesz, ale bierzesz pieniądze na dodatkowe inwestycje, które są wymagane” [Milekic i in. 2018].

W 2013 r. Serbia podpisała z Rosją umowę o współpracy wojskowej i została jako jedyne państwo spoza obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw obserwatorem w Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) [Sadłowski 2017: 22]. Współpraca w ramach OUBZ zakłada ochronę integracji terytorialnej państw członkowskich, zwalczanie terroryzmu międzynarodowego, walkę z przemytem narkotyków oraz nielegalną imigracją. Nowością we współpracy była przeprowadzona 20 października 2016 r. operacja pomocy humanitarnej dla Syrii. Serbia wsparta przez lotnictwo rosyjskie dostarczyła pomoc humanitarną w rejon konfliktu. W ocenie serbskiego ministra pracy Aleksandra Vulina pomoc skierowana była dla potrzebujących w Aleppo – bez znaczenia, czy wspierają, czy nie reżim Bashara al-Assada [Serbia Says... 2016].

Kolejnym aspektem kooperacji Serbii z Federacją Rosyjską były zorganizowane dwukrotnie w 2017 r. szkolenia dla serbskich nastolatków w rosyjskim „wojskowym, patriotycznym” obozie prowadzonym przez rosyjskich weteranów wojennych. Celem szkolenia było poznanie rosyjskiej „duchowej i narodowej historii i kultury”, a także szkolenie w zakresie użycia broni [Russian Youth Camp... 2017]⁹.

Siły zbrojne Serbii prowadzą współpracę na płaszczyźnie wojskowej z ponad 60 krajami. W roku 2016 Serbia uczestniczyła w 24 międzynarodowych ćwiczeniach wojskowych, w tym dwukrotnie z wojskami Federacji Rosyjskiej. W ocenie serbskiego analityka Boško Jakšića zauważalny jest niewielki progres w tym obszarze. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę prawosławną część Bałkanów, ekspansja wpływów Federacji Rosyjskiej gwałtownie wzrasta, co jest nowością od początku kryzysu na Ukrainie [Tomovic, Pantovic 2016].

⁸ Aleksandar Vučić – serbski polityk i prawnik. Parlamentarzysta, minister i wicepremier, przewodniczący Serbskiej Partii Postępowej. Od 27 kwietnia 2014 r. do 31 maja 2017 r. premier Serbii, od 31 maja 2017 r. prezydent Serbii [Cabinet Revealed... 2016].

⁹ Russian Youth Camp Teaches Serbs „Military Patriotism” – obóz odbył się w dniach 15-22.09.2017 r. w Pawłowskim Posadzie, około 70 kilometrów na wschód od Moskwy.

Mając na uwadze trwający proces akcesyjny Serbii do UE, wszelkie inicjatywy o charakterze wojskowym podejmowane przez ten kraj z Federacją Rosyjską spotykają się z negatywnym komentarzem Brukseli. W ocenie Jeleny Milić, dyrektor CEAS, Serbia powinna dostosować swoją politykę zagraniczną do standardów UE. Uczestnictwo w ćwiczeniach wojskowych z Rosją z pewnością nie jest sposobem, aby to zrobić. Według Milić w czasie, gdy realizowany jest scenariusz ukraiński i gdy nakładane są sankcje na Rosję, jest to bardzo zła decyzja dla Serbii i policzek dla UE.

W odpowiedzi na szeroką krytykę postępowania rządu w Belgradzie minister obrony Serbii Bratislav Gasić oświadczył, że kierowany przez niego resort stara się prowadzić zrównoważoną politykę współpracy w wymiarze wojskowym i międzynarodowym. Zaznaczył, że w roku 2016 Siły Zbrojne Serbii zrealizowały zamierzenia zarówno z Federacją Rosyjską, jak i partnerami z Zachodu, w tym 127 przedsięwzięć, które wynikały z planu współpracy bilateralnej z USA [Avramovic, Jovanovic 2015], m.in. ćwiczenia pk. Saber Junction, Platinum Wolf, Platinum Eagle, Platinum Lion, Combined Resolve VII [Dragojlo 2016a].

5. Wnioski końcowe

Asymetryczny arsenał stosowany przez rosyjski establishment w Serbii jest wielopłaszczyznowy i bardzo skuteczny w utrzymywaniu publicznego wsparcia dla silnego związku z Moskwą. W ostatnich latach rosną wpływy Federacji Rosyjskiej w Republice Serbii poprzez więzi kulturowe, religijne, propagandę, energię i ekspansję w obszarze militarnym. Starannie przygotowana i pielęgnowana narracja znalazła podatny grunt w czasie prowadzonych rosyjskich kampanii dezinformacyjnych w Serbii.

Strategia Rosji na Bałkanach jest częścią szerszego podejścia Kremla do polityki zagranicznej, która zorientowana jest na wyszukiwanie „słabych ogniw” w zachodniej jedności, wykorzystując je do podważania, dzielenia i kwestionowania modelu zachodniego. Na Bałkanach podejście to koncentruje się na dwóch kluczowych celach. Pierwszym jest podważenie wszystkich sponsorowanych przez Zachód osiągnięć w regionie: obecnych granic, porozumienia z Dayton i niepodległości Kosowa. Drugi jest prawdopodobnie bardziej priorytetowy dla Kremla – ma na celu powstrzymanie jakiegokolwiek przyszłego rozszerzenia NATO w regionie.

Pod względem działań informacyjnych Rosja dąży do osiągnięcia swoich celów za pomocą „miękkich” instrumentów: narracji wykorzystujących regionalne stereotypy, napięcia etniczne i nierozwiązane spory i konflikty. Dotychczasowe podejście Rosji koncentrowało się na etnicznej, serbskiej (lub słowiańskiej)

widowni na Bałkanach. Dominującą tu narracją było ukazanie Rosji jako „większego brata” Serbii, sprzymierzeńca etnicznego, kulturalnego i religijnego, na którego zawsze mógł liczyć Belgrad, z naciskiem na serbskich nacjonalistów i mit Wielkiej Serbii.

Nowością jest wykorzystanie przez rosyjskie media, w kontekście zawirowań w Macedonii, narracji o Wielkiej Albanii i groźby zjednoczenia Albańczyków zamieszkujących w granicach Albanii, Kosowa, Macedonii, Czarnogóry i południowej Serbii w jednym kraju. Posłużono się tu długotrwałym lękiem przed społecznościami słowiańskimi żyjącymi w południowej Europie, którego źródło można odnaleźć już w 1913 r. w traktacie londyńskim, kiedy ustanowiono granice dzisiejszej Albanii, pozostawiając dużą liczbę etnicznych Albańczyków poza granicami kraju.

Paradoksalnie narracja ta przyciąga również bardziej radykalne elementy społeczeństwa albańskiego, co mogą tłumaczyć informacje z końca 2016 r., że Sputnik planuje otwarcie usługi albańskojęzycznej. Wszystko to pokazuje, że dla Rosji priorytetem w regionie Bałkanów nie są strategiczne i długoterminowe sojusze, ale elastyczność, niestabilność oraz podsycanie napięć i podziałów, co ostatecznie podkopuje współpracę regionalną promowaną przez Zachód.

Literatura

- AJP-3.10.1(A), 2007, *Allied Joint Doctrine for Psychological Operations*.
- AJP-3.10, 2009, *Allied Joint Doctrine for Information Operation*.
- Avramovic F., Jovanovic I., 2015, *Serbia Goes Ahead with Military Drill with Russia*, www.balkaninsight.com/en/article/serbia-launches-military-drill-with-russia-09-02-2015 [dostęp: 12.05.2018].
- Babić M., 2011, Dylematy tożsamości jako źródła (nie)porozumienia. Bałkany i Unia Europejska, w: P. Borkowski, F. Gołembski (red.), *My i Oni. Problemy tożsamości w jednoczącej się Europie*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 96.
- Bentzen N., 2016, *NATO Strategic Communications: an Evolving Battle of Narratives*, Bruksela: EPRS.
- BARS 2016 Russian-Serbian Flight Tactic Exercise Started in Serbia*, 2016, http://eng.mil.ru/en/index/konf_evrodefence/news/more.htm?id=12098776@egNews [dostęp: 12.05.2018].
- Cabinet Revealed; Assembly to Elect It by End of Week*, 2016, www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2016&mm=08&dd=08&nav_id=98841 [dostęp: 12.05.2018].
- CEAS, 2016, *Eyes Wide Shut Strengthening of Russian Soft Power in Serbia: Goals, Instruments, and Effects*, Belgrad: CEAS.
- Darczewska J., 2010, *Wojna informacyjna Rosji z Zachodem. Nowe wyzwanie?*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.
- Darczewska J., 2014, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja Krymska – studium przypadku*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.
- Darczewska J., 2015, *Diabeł tkwi w szczegółach. Wojna informacyjna w świetle doktryny wojennej Rosji*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.

- DIA Report, 2017, *Russia Military Power, Building a Military to Support Great Power Aspiration*, Washington, DC: U.S. Defense Intelligence Agency.
- Dragojlo S., 2016a, *Serbian Army Trains More with NATO than Russia*, www.balkaninsight.com/en/article/serbia-s-nato-army-cooperation-beats-russia-significantly-08-30-2016 [dostęp: 12.05.2018].
- Dragojlo S., 2016b, *Serbia Plans Joint Exercise with Russia in 2016*, www.balkaninsight.com/en/article/serbian-special-forces-conducts-joint-exercises-with-russia-01-22-2016 [dostęp: 12.05.2018].
- FM 3-13, 2016, *Information Operations*, Washington, DC: Headquarters Department of the Army.
- Goldman J., Maret S., 2016, *Intelligence and Information Policy for National Security: Key Terms and Concepts*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Konieczna J., 2005, *Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.
- Kudors A., 2010, „Russian World” – Russia’s Soft Power Approach to Compatriots, w: A. Kudors, R. Orttung, *Russian Public Relations Activities and Soft Power* ETH Zürich, *Russian Analytical Digest*, No. 81: 2-4.
- Kukil B., 2016, *International Army Games 2016: Russia, Kazakhstan Host Olympic-Style Military Drills with Over 3,000 Troops from 20 Countries*, www.ibtimes.com/international-army-games-2016-russia-kazakhstan-host-olympic-style-military-drills-2396394 [dostęp: 12.05.2018].
- Milekic S., Marusic S.J., Zivanovic M., Luca A.M., Dimitrov M., 2018, *Balkan Countries Splash Cash on Fighter Jets*, www.balkaninsight.com/en/article/balkan-countries-splash-cash-on-fighter-jets-04-27-2018 [dostęp: 12.05.2018].
- Missiroli A., Gaub F., Popescu N., Wilkins J.J., 2016, *Strategic Communications: East and South*, Foundation Robert Schuman, European Issues Policy Paper No. 41520.
- Mitrovic M., 2016, *Serbia „to Intensify Cooperation” with ODKB*, www.balkaneu.com/serbia-to-intensify-cooperation-odkb [dostęp: 12.05.2018].
- Nye J.S. jr, 2017, *Soft Power: the Origins and Political Progress of a Concept*, *Palgrave Communications*, No. 3, article number: 17008.
- Nye J.S. jr., 2007, *Soft power. Jak osiągnąć sukces w polityce światowej?*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Pacak P., 2012, *Soft power jako środek realizacji celów polityki zagranicznej państwa w systemie postwestfalskim*, <http://ptsm.edu.pl/wp-content/uploads/publikacje/poziomy-analizy-stosunkow-miedzynarodowych/Pacak.pdf> [dostęp: 12.05.2018].
- Paul Ch., 2011, *Strategic Communication: Origins, Concepts, and Current Debates*, Santa Barbara: Praeger.
- Petrović Ž.N., 2010, *Russia – Serbia Relations: Three Years’ Result*, w: Ž.N. Petrović (red.), *Russia – Serbia Relations at the Beginning of XXI Century*, Beograd: ISAC Fund, 6.
- Petrović Ž.N. (red.), 2013, *From Four Pillars of Foreign Policy to European Integration: Is There a Will for Strategically Orienting Serbia’s Foreign Policy?*, Beograd: International and Security Affairs Centre.
- PO (2009) 0141 NATO Strategic Communications Policy, 29 September 2009, NATO International Staff.
- Rosja: *Siergiej Szojgu o istnieniu oddziału żołnierzy wojny informacyjnej*, 2017, www.pap.pl/aktualnosci/news,816344,rosja-szojgu-o-istnieniu-oddzialu-zolnierzy-wojny-informacyjnej.html [dostęp: 12.05.2018].
- Russian Youth Camp Teaches Serbs „Military Patriotism”*, 2017, www.balkaninsight.com/en/gallery/russian-youth-camp-teaches-serbs-military-patriotism--09-26-2017 [dostęp: 12.05.2018].
- Sadłowski M., 2017, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Prawno-instytucjonalne aspekty funkcjonowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Serbia Says Politics Not Involved in Syria Aid*, 2016, www.rferl.org/a/serbia-syria-aid-russia-eu-sanctions/28067414.html [dostęp: 12.05.2018].

- Smite S., Tarkhan-Mouravi G., 2008, Miłość Gruzji do kwiatów: rewolucja „zwiądłych róż”, *Wschodnioznawstwo*, t. 2: 45-70.
- Szpala M., 2014, *Rosja w Serbii – miękka siła i twarde interesy*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.
- Szpala M., 2016, *Serbia kandydat do UE*, Warszawa: Wydawnictwo OSW.
- Tatham S., 2008, *Strategic Communications: a Primer*, ARAG Special Series 8/28, Shrivenham: Defence Academy of the United Kingdom.
- Tomovic D., Pantovic M., 2016, *Russia, Serbia Launch Military Drill Amid Spy Claims*, <https://balkaninsight.com/2016/11/02/russia-serbia-to-launch-military-drills-amid-espionage-claims-11-01-2016> [dostęp: 12.05.2018].
- „Trwa wojna o umysły i masową świadomość ludzi”. *Rosja przyznaje: mamy od tego specjalne wojsko*, 2017, www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/trwa-wojna-o-umysly-rosja-ma-specjalne-wojsko,717767.html [dostęp: 12.05.2018].
- US Department of Defense, 2009a, *Report on Strategic Communication*, Washington, DC: Department of Defense.
- US Department of Defense, 2009b, *Strategic Communication: Joint Integrating Concept*, Washington, DC: Department of Defense.
- www.russiymir.ru [dostęp: 12.05.2018].
- Zivanovic M., Tomovic D., 2017, „Gifts” to Serbia’s Military Come at a Cost, www.balkaninsight.com/en/article/gifts-to-serbia-s-military-come-at-a-cost-02-15-2017 [dostęp: 12.05.2018].

Указ Президента Российской Федерации от 05.12.2016 № 646 Об утверждении Доктрины информационной безопасности Российской Федерации.

Strategic Communication of Russian Federation in Military Area of Republic of Serbia

Summary. The aim of the article is to present the method of implementing the Information Security Doctrine of the Russian Federation – a strategic document in the context of the foreign, historical and military policy of the Russian Federation including the propaganda directed at both the Russian and international societies. The article will present, among other things, the algorithms for the implementation of the “Russian world” (“russkij mir”) ideology aimed at shaping the Russian Federation’s course of activities in the military area in the Republic of Serbia.

Keywords: strategic communication, soft power, Russian Federation, Serbia, EU, NATO